

GÖTEBORGS UNIVERSITET

**Skriftliga omdömen –
En intervjustudie kring lärares attityder**

Karin Smedberg

Inriktning/specialisering: LAU390

Handledare: Ulla Berglindh

Examinator: Rolf Lander

Rapportnummer: VT2012-2910-120

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Skriftliga omdömen – en intervjustudie kring lärares attityder

Författare: Karin Smedberg

Termin och år: Vårterminen 2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Ulla Berglindh

Examinator: Rolf Lander

Rapportnummer: VT12-2910-120

Nyckelord: Skriftliga omdömen, IUP, bedömning

Sammanfattning:

Jag har undersökt några grundskollärares attityder till de skriftliga omdömen som ska ingå i varje elevs IUP. Skriftliga omdömen ska vara ett stöd för lärare i det dagliga arbetet för att få eleverna att utvecklas så mycket som möjligt, men enligt många finns det brister i dem. Min utgångspunkt tog jag i Skolverkets publikationer kring ämnet och tidigare uppsatser om bedömning. I min studie intervjuade jag sex lärare som arbetar i grundskolans år 1-6 om hur de arbetar med och ser på arbetet med skriftliga omdömen. I mina intervjuer framkom det att lärare ser positivt på skriftliga omdömen och deras möjligheter att bidra till elevernas utveckling, men att de av olika skäl inte använder dem på det sätt som de själva skulle önska. De intervjuade lärarna tycker att ett av problemen med omdömena är att det tar så mycket tid från undervisningen och arbetet med eleverna, men de tror också att de kommer att bli bättre på att dokumentera och använda sig av det de skriver fortlöpande under året. Skriftliga omdömen är viktiga för en likvärdig bedömning och för elevernas möjligheter att utvecklas optimalt, enligt de lärare jag har intervjuat.

Innehåll

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte.....	5
1.2 Upplägg.....	5
1.3 Bakgrund och tidigare forskning	6
1.4 Metod	8
2. Avhandling.....	10
2.1 Resultat.....	10
3. Slutsatser	17
3.1 Diskussion kring undersökningen.....	17
3.2 Metodutvärdering	20
3.3 Vidare forskning	20
4. Källförteckning.....	22
Bilaga: Intervjufrågor.....	24

1. Inledning

Sedan första januari 2006 ska alla elever i grundskolan ha en IUP (individuell utvecklingsplan), och från den 15 juli 2008 ska den också innehålla skriftliga omdömen i varje ämne. Idag har de flesta kommunala och fristående skolor någon typ av digitalt verktyg där eleverna bedöms i varje ämne av undervisande lärare. I skrifter från Skolverket står det att bedömning ska vara dels av en summativ karaktär, d.v.s. bedöma redan förvärvade kunskaper och förmågor, dels av formativ karaktär, d.v.s. sträva efter att leda eleven framåt i sin utveckling. Dokumentationen av elevernas kunskaper ska sedan användas för att planera den fortsatta undervisningen. Jag ser bedömningen som en stor och viktig del av lärarens vardagliga arbete, precis som det beskrivs i Skolverkets publikation "Kunskapsbedömning i skolan": "Kunskapsbedömning är en pedagogisk kärnfunktion och en central del i lärarens kompetens. En framåtsyftande kunskapsbedömning, kommunicerad med eleven, ger ett kraftfullt stöd för lärandet." (Skolverket 2011: 3) Genom omdömen och IUP har läraren möjligheter att fånga upp alla elever och arbeta vidare utifrån den utvecklingsnivå där de befinner sig.

Enligt Skolverket ska den individuella utvecklingsplanen inte "vara ett statiskt instrument som bara ses över en gång per termin, utan[...]revideras när det behövs med hänsyn till elevens skolsituation och studieresultat." (Skolverket 2008: 6) Om en lärare ska leva upp till den här intentionen krävs det tydlig struktur och en ständig planering av bedömningssituationer, och jag tror inte att alla lärare och skolor har nått hit än.

Att IUP och skriftliga omdömen finns tillgängliga digitalt för elever och föräldrar ger större möjligheter att hålla dem aktuella då man när som helst kan gå in och läsa det som läraren har skrivit. Samtidigt ställer detta större krav på läraren vad det gäller korrekthet och språkbruk än en pappersvariant. En digital IUP lagras och finns tillgänglig i framtiden, och som lärare står man ansvarig för det som man har skrivit. I den här typen av dokumentation ska endast stå hur eleven förväntas nå mål och kunskapskrav i läroplanen, läraren ska inte beskriva elevens personliga egenskaper.

I mitt tidigare arbete som obehörig lärare, som lärarstudent och som mamma har jag kommit i kontakt med skriftliga omdömen av varierande karaktär och kvalitet. Min uppfattning är att vissa lärare verkligen ser det som en möjlighet och som ett sätt att dokumentera och leda eleverna vidare i sin utveckling, medan det för andra är onödigt arbete som måste göras. Många skolor arbetar med att skapa ett enhetligt bedömningssystem för att elever och föräldrar ska känna igen sig. Det finns olika typer av mallar och matriser att tillgå, både lokala och nationella, och de används av många lärare. Här tycker jag att det finns en risk i att en elev stoppas in i det fack där den bäst passar in, även om den inte gör det fullt ut. En del av den individuella bedömningen går förlorad när man använder sig av mallar, samtidigt som man måste fundera på om det finns tillräckligt med arbetstid avsatt för att skriva individuella omdömen med kvalitet.

Skolverket skriver i sina allmänna råd att elev och vårdnadshavare i samband med utvecklingssamtalet ska få "tydlig information om hur elevens kunskapsutveckling förhåller sig till läroplanens och kursplanernas mål" (Skolverket 2008: 10), och det sätter också fokus på hur eleverna får möjligheter att visa hur de når kunskapskraven samt lärarens förmåga till individuell bedömning.

Min hypotes är att lärare i grundskolans årskurser 1-6 idag upplever de skriftliga omdömena som en stor arbetsbörda och att de därför inte används för att föra eleven framåt i sin utveckling. Jag tror också att många lärare utvecklat sina egna metoder för bedömning och planering under åren som de arbetat och kan ha svårt att anamma ett nytt sätt att skriva på. Eventuellt kan det också upplevas negativt att publicera omdömena digitalt så att elever, föräldrar och kollegor kan läsa de egna orden.

1.1 Syfte

Med min uppsats vill jag undersöka främst två saker:

- Attityden till skriftliga omdömen hos lärare verksamma i grundskolans årskurser 1-6. Vad tycker lärare om det verktyg som IUP och skriftliga omdömen innebär, är det något som gynnar eleverna och skolsituationen?
- Hur använder sig lärare i grundskolans år 1-6 av de skriftliga omdömen som de enligt lag är skyldiga att upprätta? Ligger dessa omdömen till grund för lärares fortsatta planering i ämnena eller är det bara något som skrivs en gång per termin och sedan glöms bort mellan utvecklingssamtalen?

Genom mina intervjufrågor (*Bilaga*) vill jag kunna se hur lärare ser till att varje elevs individuella kunskapsutveckling följs upp och hur de skriftliga omdömena blir det stöd för elevens fortsatta lärande som beskrivs i "Att skriva skriftliga omdömen" (Skolverket 2009).

1.2 Upplägg

Jag valde att börja med att studera Skolverkets publikationer kring IUP och skriftliga omdömen för att verkligen sätta mig in i vad det är som gäller. Ett problem har varit att grundskolan fick en ny läroplan förra året, Lgr 11, och större delen av texterna är publicerade före den kom till. De allmänna råden kring att skriva skriftliga omdömen har ändrats under tiden som jag har skrivit den här uppsatsen. Det som skiljer texterna åt är framför allt språkbruket, t.ex. så hade man i Lpo -94 "Mål att sträva mot" och "Mål att uppnå", i Lgr 11 talar man om "Kunskapskrav" och "Centralt innehåll" i ämnena.

En annan skillnad är att skolan inte längre är skyldiga att upprätta en lokal pedagogisk planering, LPP. Det var tidigare ett sätt att bryta ner och konkretisera de nationella målen, och utifrån sin LPP kunde man sedan skriva hur väl eleverna nådde/inte nådde målen. Jag har försökt att kontrollera att det som står i de äldre publikationerna fortfarande kan tillämpas i grundskolan om jag har valt att ha med det i den här uppsatsen.

Mycket av det som finns publicerat kring IUP och skriftliga omdömen är tidigare skrivna examensarbeten från olika universitet och högskolor. Att läsa dem har gett mig en del ytterligare uppslag i mitt skrivande och kompletterat och vidgat min egen syn på arbetet med IUP och skriftliga omdömen. Detta rekommenderas också av Staffan Stukát, som menar att en nyskriven uppsats förutom ett resultat också innehåller "en mängd 'gratis' referenser" (*Stukát 2011: 27*)

Under arbetets gång har Skolverket publicerat nya allmänna råd för utvecklingssamtalen och den skriftliga individuella utvecklingsplanen. (*Skolverket 2012*) Jag har valt att ta med dem i

mitt arbete men inte ta bort hänvisningarna till tidigare publikationer då det är dessa som har varit aktuella för de lärare jag har intervjuat.

1.3 Bakgrund och tidigare forskning

Från och med den första januari 2006 ska varje elev i grundskolan ha en IUP, individuell utvecklingsplan. ”En individuell utvecklingsplan ska vara ett stöd för elevens fortsatta lärande. Den ska dels innehålla omdömen om elevens kunskapsutveckling, dels en planering av hur skolan ska arbeta för att eleven ska utvecklas så långt som möjligt i riktning mot de nationella målen” (*Skolverket 2009*). I en IUP ska vårdnadshavare och elev få information om elevens kunskapsutveckling och syftet är också att stödja elevens fortsatta lärande. Överenskommelser som görs mellan lärare, vårdnadshavare och elev vid utvecklingssamtalet ska dokumenteras i elevens IUP (*Skolverket 2012*). Utvecklingsplanen ska synliggöra och tydliggöra möjligheter och problem kring elevens skolgång.

Den 15 juli 2008 infördes krav på skriftliga omdömen i elevernas IUP och samtidigt togs skrivningen om att de inte får vara betygsliknande bort. (*Skolverket 2010*) Ämnesomdömen kan skrivas både summativt och formativt, men ska fokusera på elevernas kunskapsutveckling och hur man från skolans sida kan arbeta för att eleverna ska nå läroplanens kunskapskrav. Omdömena ska innehålla en beskrivning av hur väl eleven kommer att nå kunskapskraven i alla de ämnen eleven får undervisning i (*Skolverket 2012*) och det ska tydligt framgå om eleven riskerar att inte nå dessa kunskapskrav.

Varje skola var tidigare ålagda att upprätta en lokal pedagogisk planering (*Skolverket 2009*) i de olika ämnena där de nationella målen från läroplan och kursplaner skulle utgöra utgångspunkt för hur skolan skulle arbeta i de olika ämnena. En lokal pedagogisk planering (LPP) är en arbetsplan där man redovisade vilka mål i läroplanen man utgått från, hur man konkretiserade dessa för att passa den ålder man arbetade med och vilket material man skulle använda sig av för att nå målen. I LPP:n står också hur bedömningen ska ske. (*Skolverket 2009*) Efter införandet av Lgr -11 finns inte längre något krav på skolorna att upprätta dessa lokala arbetsplaner.

Enligt Skolverkets pressmeddelande från mars 2010 finns det stora brister i många av de skriftliga omdömen som man har granskat, och en av dessa brister är just att man från skolornas sida inte tar ansvar för att eleverna ska nå kunskapskraven utan lägger ut delar av det på elever och föräldrar. I 40 % av de granskade omdömena förekommer också kommentarer om elevens personlighet och attityder, något som inte ska bedömas. (*Skolverket 2010*) Vidare framgår att lärare och skolledare är positiva till arbetet med skriftliga omdömen, men att många lärare känner sig osäkra på hur kunskaperna ska bedömas.

Bilden av kommentarer kring elevens personlighet och värderingar understryks av Håkan Andersson vid Umeå universitet i rapporten ”Skriftliga omdömen - klara besked?”. Han skriver att ungefär hälften av utrymmet i de skriftliga kommentarerna handlar om sociala färdigheter och personlighetsfaktorer hos eleven, och i många fall beskrivs kunskaper och färdigheter ganska kortfattat. (*Andersson 2010*) I rapporten konstateras också att skolans del av ansvaret för elevens utveckling betonas mycket lite och istället ger lärarna råd till eleven hur han eller hon själv ska ändra på saker för att åstadkomma en förbättring. Det stärker bilden av att lärare är osäkra på hur kunskaper ska bedömas och därför hellre skriver om att komma i tid och våga prata mer i klassrummet. Bedömningsfrågan beskrivs av flera forskare och författare som komplex, bl.a. skriver Christian Lundahl, fil.dr. och docent i pedagogik vid Uppsala universitet, att det inte bara är kunskaper förvärvade under den aktuella kursen som ska bedömas utan

lärarna ”ska också ta hänsyn till att eleverna utvecklar kunskaper i andra sammanhang”.
(Lundahl 2011: 34)

Enligt skolverket så ska bedömningen planeras på samma sätt som undervisningen och vara en medveten del av den, och liksom undervisningen ha sin utgångspunkt i styrdokumentet. (Skolverket 2011) Det ska också klart framgå till eleverna vad som ska bedömas och på vilket sätt detta ska ske. Bedömningen blir då ”relevant för de delar av kunskapskraven som ska prövas”. (Skolverket 2011: 27) Bedömningssituationerna bör vara anpassade till ämnets karaktär, så att man t.ex. bedömer förmågan att utföra en laboration just genom att laborera och inte genom att redovisa laborationen skriftligt vid ett provtillfälle. Det bör också finnas flera bedömningssituationer kopplade till samma arbetsområde så att eleven ges flera olika tillfällen att visa sina förmågor och färdigheter. Det ger också bedömningen en ökad trovärdighet och minskar möjligheten att eleven vid bedömningstillfället inte visar upp en rättvis bild av sina kunskaper. Eleven kan vara påverkad av t.ex. trötthet, sjukdom eller tidsbrist. Ovana vid bedömningssituationen kan också påverka resultatet och därmed bedömningen. (Skolverket 2011) Även Astrid Pettersson, professor i pedagogik vid Stockholms universitet, tar upp vikten av flera olika bedömningssituationer och skriver att ”det är viktigt att eleverna får visa sitt kunnande på så många olika sätt som möjligt, när deras kunnande är föremål för bedömning.” (Pettersson 2011: 40)

Hur skriftliga omdömen kan utformas finns beskrivet av Steve Wretman och Helena Moreau i Skolverkets publikation ”att skriva skriftliga omdömen”, och även här läggs tyngdpunkten på skolans ansvar för det framåtsyftande arbetet: ”En individuell utvecklingsplan ska vara ett stöd för elevens fortsatta lärande. Den ska dels innehålla omdömen om elevens kunskapsutveckling, dels en planering för hur skolan ska arbeta för att eleven ska utvecklas så långt som möjligt i riktning mot de nationella målen” (Skolverket 2009: 2). Utifrån en summativ bedömning ska varje elev ges förutsättningar av skolan att nå de kunskapskrav som finns. En IUP är att betrakta som summativ då den ger en beskrivning av elevernas prestationer i förhållande till kunskapskraven, men den här summativa delen ska sedan ligga till grund för en framåtsyftande, formativ del. Informationen från bedömningen ska alltså inte bara användas till att se hur långt eleven har nått utan också syfta till att ”vägleda eleven vidare i sin kunskapsprocess. Bedömningen fungerar då formativt.” (Skolverket 2011)

Enligt Skolverkets analys finns det risk för att färdiga mallar får lärare att överge sina väl inarbetade och fungerande sätt att dokumentera elevernas utveckling. (Skolverket 2007: 21) En annan risk med att använda digitala färdiga mallar är att de blir ”stereotypa och begränsande” (Skolverket 2007: 22) och inte utvecklar arbetet med IUP på skolan. Att arbeta digitalt anses däremot förenkla administrationen av dokumenten.

Många skolor och skolområden använder sig av någon typ av matriser eller scheman för att underlätta för lärare, elever och föräldrar att se nästa steg i utvecklingen som eleven borde nå. Ann S. Pihlgren, fil.dr. i pedagogik, anser att det ger goda förutsättningar för utvecklingssamtalen då man efter att ha fyllt i ett område på elevens schema lätt kan se vad som borde bli nästa aktuella mål för området (Lindström, Lindberg, Pettersson (red) 2011: 91). Även matriser lämnar dock ett utrymme öppet för tolkning av den enskilda läraren.

Enligt Håkan Andersson är flertalet lärare positiva till skriftliga omdömen och att de kan underlätta bedömningen av eleven, även om de inte upplevt behovet av det innan införandet. En majoritet av lärarna som svarat på Anderssons enkät uttrycker att skriftliga omdömen blir tydligare än muntliga formuleringar, men det finns också de som anser att det är trams och onödigt jobb, och att föräldrar inte bryr sig mer om sina barns utveckling när det finns dokumenterat i skrift. Kommentarer om arbetsbördan finns med så som ”Behovet kommer till största

delen från politikerna. Det har varit/är otroligt mycket jobb med de skriftliga omdömena.”(Andersson 2010: 10) En annan åsikt i samma anda är att det stjälar tid från lärarens huvuduppgift undervisning: ”De skriftliga omdömena innebär att ännu mindre tid läggs till att förbereda undervisningen och min tid tillsammans med eleverna.” (Andersson 2010: 11) Enligt Skolverkets utvärdering av införandet av IUP har många lärare upplevt arbetet med IUP som tidskrävande i ett inledande skede, men att det arbete man lägger ner blir en god investering framöver. (Skolverket 2007)

Även Johan Ljung tar upp tidsaspekten i sin masteruppsats och det faktum att lärare anser att dokumentationen tar tid från huvuduppgiften, att planera och undervisa. Han skriver vidare att ett stort motstånd mot införandet av skriftliga omdömen fanns bland lärare då det var ett beslut som inte var förankrat i verkligheten och dessutom genomfördes direkt efter fattat beslut. Lärare kände sig inte delaktiga i beslutsfattandet men var tvungna att genomföra det som någon annan bestämt. (Ljung 2011) Några år efter införandet av skriftliga omdömen verkar dock motståndet ha mattats av enligt samma rapport. Enligt de intervjuade lärarna varierade tillvägagångssättet och kvaliteten mycket på de skriftliga omdömena när man började arbeta med dem, och ett par stycken sa att det var lärare som hade sett till att reformen blev genomförd, inte rektor som har det övergripande ansvaret (Ljung 2011). Även lärarna som Johan Ljung intervjuat har åsikten att skriva IUP och skriftliga omdömen kommer att flyta bättre när man har arbetat på det sättet en längre tid, vilket överensstämmer med resultatet kring att skriva IUP som Skolverket fått i sin analys. (Skolverket 2007) Samtliga lärare som Ljung intervjuade ville också i framtiden ha en skola med skriftliga omdömen. (Ljung 2011)

Skolverket skriver vidare att skriftlig dokumentation av elevens lärande och kunskapsutveckling är ett stöd i lärarens arbete, dels med att bedöma eleven men också för att bedöma hur väl den egna undervisningen fungerat. Utifrån dokumentationen kan undervisningens upplägg behöva förändras. (Skolverket 2008: 12) Det betonas också att alla elevens lärare bör vara delaktiga i den skriftliga utvärderingen och bedömningen som ska vara saklig och grunda sig på ”dokumentation och analys”. (Skolverket 2008: 12) Bedömningen ska innehålla analyser och värderingar av elevernas kunskaper, något som här beskrivs av Astrid Pettersson:

”En bedömning som stödjer och stimulerar lärandet innebär att elevens kunskaper analyseras och värderas så att eleven utvecklas i sitt lärande och känner tilltro till sin egen förmåga (jag kan, vill vågar). En bedömning där analysen utelämnas tenderar istället att uppfattas som en dom och kanske också ett fördömande (jag kan inte, vill inte, vågar inte).” (Pettersson 2011: 39)

Enligt Skolverket ska eleven stödjas och uppmuntras till att ta ett större ansvar för sina studier och för bedömningen av de egna prestationerna. ”I skolans yttersta ansvar för utbildningen ligger att varje elev utvecklar sin förmåga att själv ta ett allt större ansvar för sina studier.” (Skolverket 2012: 13) Även Christian Lundahl tar upp elevernas förmåga till bedömning och granskning av ”egna och andras kunskaper” (Lundahl 2011: 9) och att det betonas tydligt i nuvarande läroplan, Lgr 11.

1.4 Metod

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ metod, att göra enskilda intervjuer med lärare som arbetar i grundskolans årskurser 1-6. Min bedömning är att en kvalitativ studie är det bästa alternativet då mitt syfte är att undersöka lärares attityder till de skriftliga omdömena och på vilket sätt de för elevens utveckling framåt. Det är enskilda lärares sätt att resonera som är intressant. (Trost 2010: 32) Genom att ställa öppna frågor utifrån ett strukturerat fråge-

formulär hoppades jag få fram hur läraren tänker och känner kring arbetet med IUP och skriftliga omdömen, beroende på personens tidigare erfarenheter av detta. (Trost 2010: 42ff)

De sex intervjuade personerna är alla utbildade lärare med mellan sju och 39 års erfarenhet av arbete inom grundskolans årskurser 1-6. Jag har gjort ett bekvämlighetsurval och valt lärare jag har kommit i kontakt med på olika sätt de senaste åren. Detta tillsammans med det låga antalet undersökningspersoner gör att resultatet inte med säkerhet kan generaliseras (Stukát 2011: 36), och det är jag medveten om. Lärarna arbetar alla inom det åldersspannet som min lärarutbildning är inriktad mot, och det är också de åldrar där jag själv har arbetat under flera år som obehörig lärare.

Flera av intervjupersonerna har bett att få vara anonyma i min undersökning. Jag drar samma slutsats som Johan Ljung i sin studie, frågorna kan avslöja brister i kollegiet och kan därför vara känsliga. (Ljung 2011: 11) De kommer därför att hänvisas till som enbart "lärare". Av samma skäl har jag valt enskilda intervjuer, vid en gruppintervju är det lätt att deltagarna "samlas kring en åsikt som är "lämplig" i situationen" (Trost 2010: 46) eller "håller inne med känslig information" (Stukát 2011: 46). Om syftet med min undersökning hade varit att hitta metoder för att vidareutveckla sätten på vilka IUP och skriftliga omdömen skrivs hade gruppintervjuer varit ett bra alternativ, då diskussionen kunde förts framåt av gruppdynamiken, men i min studie tror jag bara att det skulle upplevts hämmande av de intervjuade personerna.

Eftersom jag tänkte att arbetssättet (bl.a. används olika digitala plattformar) kan skilja sig mellan olika kommuner har jag dels intervjuat lärare som arbetar i Göteborgs kommun, dels lärare som arbetar i en annan kommun i västra Sverige. En av lärarna jag har intervjuat arbetar för en fristående huvudman, resten har respektive kommun som sin arbetsgivare.

Alla de lärare jag har intervjuat är kvinnor. Det har inte varit ett medvetet val, men jag tycker inte heller att det spelar någon roll för undersökningen som helhet, då den inte är avsedd att studera skillnader i attityder hos könen. En majoritet av de som jobbar inom grundskolans årskurser 1-6 är kvinnor. För en studie som avser att hitta dessa skillnader skulle en enkätundersökning vara en bättre metod då ett större urval ger ett mer tillförlitligt resultat kvantitativt.

Jag har genomfört intervjuerna med berörda lärare på deras arbetsplatser. Det kändes naturligt och jag upplevde också att det blev lättare för dem att avsätta tid i samband med arbetsdagen. Jag spelade inte in intervjuerna utan antecknade, både löpande under intervjun och direkt efteråt för att få med egna reflektioner medan jag kom ihåg det, så som Jan Trost beskriver: "Gör alltid personliga anteckningar om intervjun så snart sig göra låter efter intervjuns slut." (Trost 2010: 76) Min upplevelse är att det kan bli lite konstlat om man pratar utan att anteckna, och jag har tidigare fört anteckningar vid intervjuer. Vid två tillfällen återkom jag till intervjupersonerna och bad dem förtydliga något, och då skedde det via epost. Jag ville vara säker på att jag citerade dem korrekt.

I samband med intervjuerna bad jag också om att få titta på några exempel av de skriftliga omdömena, och det fick jag i fyra av fallen. De övriga två hade inte tillgång till dator i det rummet vi befann oss och var inte bekväma med att sitta vid en dator i ett större rum där kollegor arbetade, åtminstone var det så jag uppfattade dem. Det jag såg av lärarnas arbete med omdömen stämde väl överens med det de gav uttryck för i intervjuerna.

2. Avhandling

2.1 Resultat

Resultatet redovisas fråga för fråga, då det ger mer flyt i texten och blir mer lättöverskådligt än att redovisa varje intervju för sig.

Hur länge har du arbetat som lärare?

Den lärare som arbetat längst av de jag har intervjuat har arbetat i 39 år, de övriga i 22, 17, tio, nio och sju år.

Har din skola någon typ av digital plattform för IUP och skriftliga omdömen?

Alla lärare som jag har intervjuat har en digital plattform för IUP och skriftliga omdömen, de två vanligaste är Hjärntorget, som används av Göteborgs Stad, och Unikum. När det gäller omdömena fungerar de olika systemen på liknande sätt, men användandet i övrigt varierar. Två av lärarna använder samma plattform till att lägga ut veckobrev och utskick på, medan de andra använder ett annat forum till detta. Ingen av lärarna upplever att formen på den digitala plattformen är bestående, samtliga system är under ständig utveckling och inför varje termin tillkommer nya moment att lära sig hantera.

Ingen av lärarna ger uttryck för ett negativt synsätt inför att behöva använda ett digitalt verktyg, annat än att det är arbetsamt när det inte fungerar tillfredsställande rent tekniskt. En av fördelarna som flera tar upp är att det faktiskt går att sitta och arbeta var som helst, så länge det finns en internetuppkoppling. Däremot verkar införandet av ett digitalt system ha stött på motstånd i flera arbetslag i initialskedet, då ett par av de lärare jag intervjuade säger att det var livliga diskussioner på möten och arbetsplatsträffar. ”En del av de äldre är rädda för allt som har med dator att göra”, säger den lärare som arbetat i nio år, men ingen av de jag har intervjuat har gett uttryck för den åsikten.

Har du fått någon utbildning i hur de skriftliga omdömena ska skrivas?

De sex lärare som jag har intervjuat har samtliga fått utbildning i att skriva omdömen, ofta i form av en föreläsning på en studiedag. Därefter har man på den enskilda skolan eller i tvärgrupper med andra enheter fortsatt att bearbeta frågan. En av lärarna kallade det för ”en av alla dessa grupper man sitter i av och till”, precis som när man ska utforma lokal arbetsplan och likabehandlingsplan. Bara en av de sex anger att rektor varit drivande i arbetet med hur skolans omdömen ska utformas, på de andra skolorna har arbetet drivits framåt av en tillsatt grupp eller någon med samordnande funktion, t.ex. en specialpedagog. Arbetet med skriftliga omdömen beskrivs av flera som en pågående process där ingen riktigt vet vad slutprodukten ska bli. ”Vi har blivit ålagda att göra det, men ingen har talat om hur det ska gå till”, sa en av lärarna.

Arbetet med de skriftliga omdömena sker huvudsakligen på studiedagar och det kan gå flera månader mellan de olika tillfällena, vilket upplevs som att man måste börja om och inte kommer framåt. En av lärarna uppgav att de på hennes skola arbetat med skriftliga omdömen en gång varannan vecka under en tid för pedagogiska diskussioner. Hon upplevde att kontinuiteten var bra för arbetet, men att det också blev en ”gnällstund” där missnöje ventilerades.

Flera av de intervjuade lärarna upplever att man många gånger själv förväntas söka reda på den kunskap man behöver ha för att utföra sitt arbete, och det gäller inte bara skriftliga omdömen och IUP. Det finns gott om litteratur och artiklar tillgängligt inom området, ”men ingen tid att läsa dem på”, säger en av de intervjuade. Hon upplever att en del personer fortfarande tycks tro att läraryrket är ett kall och att man ”gladeligen” ska ta av sin fritid för att utföra uppgifter som borde inrymmas i arbetstiden. Vidare säger hon att hon självklart vill vara så uppdaterad som möjligt, men ”man är bara människa” och känner ofta att hon brister för att hon inte har hunnit med så mycket som hon har velat.

Den av lärarna som arbetat kortast tid, sju år, tycker att de ansvariga på lärarutbildningen måste ta till sig att bedömning blivit en stor del av lärararbetet idag och låta det få mer utrymme i utbildningen. Hon säger att hon haft VFU-studenter hos sig nyligen som inte upplever sig ha fått så mycket utbildning kring bedömning. Precis som i utformningen av själva omdömena så vill de lärare jag har intervjuat lägga ett större ansvar för utbildning och fortbildning hos ”de som bestämmer”.

Gemensamt för de intervjuade är att de önskar mer fortbildning i ämnet och att få fokusera på en sak i taget. ”Det är hela tiden så mycket nya arbetsuppgifter som tillkommer”, som en av de intervjuade uttrycker det. Arbetet som lärare har utökats med många nya moment, framför allt administrativa sysslor, anser de intervjuade, och tiden man skulle kunna ägna åt att förkovra sig i allt som har med IUP och skriftliga omdömen att göra måste ofta gå till helt andra saker, även om man har bestämt sig för att arbeta med det. ”Skolan har blivit någon sorts testarena för politiker och andra”, säger en av de intervjuade, ”för att komma tillrätta med de dåliga resultaten hittar man hela tiden på nya saker, och man hinner inte arbeta med dem tillräckligt länge för att utvärdera dem innan något nytt dyker upp.”

Hur använder du dig av de skriftliga omdömen du skriver? Ligger de till grund för din kommande planering?

På den här frågan tvekar två utav lärarna länge innan de svarar, och säger till slut att de verkligen har som målsättning att utgå från det de tidigare skrivit och ta avstamp i det inför kommande planering av undervisningen, men att de inte har nått dit. ”Man vet ju ungefär var eleverna befinner sig ändå” säger en av de två. En annan lärare svarar att det är så mycket arbete med de skriftliga omdömena så att när man är färdig med dem vill man inte se dem på ett tag utan koncentrera sig på det som är viktigt, undervisningen och eleverna. Omdömen skriver hon för att hon måste, och hon ser dem inte som ett stöd i hennes arbete idag. Hon är däremot noga med att påpeka att det inte nödvändigtvis är omdömena i sig det är fel på, men hela arbetssituationen för lärare måste ses över.

En av lärarna säger att hon använder sig av de olika funktioner som finns i det digitala verktyget, som möjligheten att ta fram alla elevers IUP-mål på en sida, och där börja med att titta på vilka förmågor som många av eleverna behöver utveckla. Utifrån detta planerar hon sedan sin undervisning. Hon tycker också att det är bra för henne själv att se om hon i sin tidigare undervisning har missat vissa bitar som hon senare kan kompensera. Två av de andra lärarna arbetar på ungefär samma sätt, de använder IUP-målen när de gör sin planering, men de tycker också att de inte tar sig tid att titta på omdömena tillräckligt ofta, man ”glömmer vad det står mellan varven.”

De tre lärare som använder sig av IUP-målen som beskrivits ovan uppger också att de alltid läser igenom det tidigare omdömet innan de skriver, dels för att inte upprepa sig men också för att se vilka förmågor de tidigare ansett behövde utvecklas hos eleven. ”Det är viktigt att elever och föräldrar ser att det går framåt”, säger en av dem, ”att det inte står samma sak ter-

min efter termin”. Ibland kan man få syn på saker man tidigare har skrivit och glömt bort, och då försöker man rädda situationen genom att skapa en bedömningssituation så att man kan se om eleven nu har de förmågor som man skriver behöver utvecklas.

Alla lärare jag har intervjuat säger att de huvudsakligen skriver i omdömena en gång per termin, inför utvecklingssamtalet, även om några av dem läser i dem då och då. En av dem har vid några tillfällen skrivit omdömen vid andra tillfällen, då efter avslutade temaområden. De intervjuade säger sig vilja göra elevernas IUP till mer levande dokument men tycker inte att det finns tid och utrymme för det i det vardagliga arbetet. De tror emellertid att man kommer att hitta arbetsformer och möjligheter för det om ”några år”.

Använder du någon typ av mallar?

Den lärare som tidigare sagt att hon skriver omdömen för att hon måste uppger att hon skriver några rader i ett Word-dokument och sedan kopierar in samma rader i flera elevers omdömen. Hon tycker inte att det är så stor skillnad på många av dem och att det är nödvändigt att arbeta på det här sättet för att orka med. De elever som har problem med att nå målen får mer individuellt riktade omdömen där det tydligt ska framgå vad som behöver utvecklas, och det är särskilt viktigt i matematik och svenska bland de yngre barnen. Omdömen i t.ex. de praktisk-estetiska ämnena kan ibland bli likadana för en hel klass.

Tre av lärarna säger att de använder sig av formuleringar som de har diskuterat i arbetslaget och på skolan, och att de gärna använder sig av LPP för att tydliggöra målen för elever och föräldrar men också för sig själva. De skriver kort om vilka läroplansmål och vilket centralt innehåll som ingår innan de börjar arbeta med ett område. ”Har jag en bra och tydlig LPP i ett ämne är halva arbetet med omdömena gjort”, som en lärare säger. Då framgår det tydligt vilka mål klassen och eleven har arbetat mot, och det blir lättare att bedöma varje elevs förmåga och vad denne behöver fortsätta att utveckla.

Fem av sex lärare säger att de inte kopierar text men att omdömen kan bli likartade eller t.o.m. likadana när de sitter och skriver omdömen i ett visst ämne, det finns ”gränser för hur mycket man kan variera sig”. Man måste ”se eleven framför sig” som en lärare beskriver, men det kan vara svårt i början, när man fått en ny elevgrupp och inte känner dem så bra. Då är omdömena mer lika och målen i de individuella utvecklingsplanerna mer generella. Omdömena som skrivs i det som har kallats ”kärnämnen”, svenska, matematik och engelska, blir oftast mer varierande än i So- och No-ämnena. I de lägre åldrarna arbetar man ofta tematiskt med det centrala innehållet i dessa ämnen, och det är svårare att urskilja varje elevs individuella prestation.

Alla lärare säger sig också tänka på att bedömningen ska vara både summativ och formativ, även om man har olika sätt att skriva på. Ett par skriver ganska koncist i de skriftliga omdömena fraser som ”Du har förmågan att...” och ”Du behöver utveckla din förmåga att...”. Någon säger istället att man betraktar de skriftliga omdömena som summativa, där skriver man vad eleven kan och inte kan, och sedan skriver man framåtsyftande i elevens IUP istället.

På alla skolor där lärarna jag intervjuat arbetar finns någon typ av lokal arbetsplan för skolan, med mer eller mindre tydliga matriser för vad som ska göras i varje årskurs, trots att det inte längre krävs av Skolverket. Dessa är föremål för en ständig revision och särskilt aktuella nu efter införandet av den nya läroplanen, Lgr -11. De upplevs både som ett stöd men också som en begränsning av friheten för varje lärare att lägga upp undervisningen efter eget huvud. En lärare påpekar också att om man är väldigt inkörd på att använda en viss matris eller ett schema finns det risk för att man har svårt att utanför den. Det finns elever som inte följer

samma utvecklingslinje som de flesta andra, och då står man inför svårigheter när man har ett schema att följa. Ska man låta just den här eleven hoppa över två steg för att senare komma tillbaka, eller måste alla följa matrisens ordning? Läraren säger att det är viktigt att inte fastna i en föreställningsvärld om hur det borde vara. Alla elever är olika och måste få utvecklas i sin egen takt.

Hur är elever och föräldrar delaktiga i upprättandet av IUP?

Alla lärare svarar här att det givetvis är beroende på intresse och engagemang från föräldrarnas sida. I och med att omdömena finns tillgängliga digitalt innan utvecklingssamtalet har alla föräldrar och elever möjlighet att läsa igenom dem och komma väl förberedda till samtalet. Flera lärare säger också att de har märkt en ökning av delaktigheten sedan man började med IUP på internet, fler och fler föräldrar och elever läser och tycker till om det man som lärare har skrivit. Fortfarande är det dock lärarna som föreslår mål i elevernas IUP, och så säger elever och föräldrar om de tycker att det är bra formuleringar.

En lärare tar upp aspekten att elever måste tränas i att ta en aktiv del i sitt eget lärande. Hon menar att det inte kommer av sig själv, utan hon som lärare behöver stimulera eleven att bli medveten om hur lärandet går till, genom samtal och elevutvärderingar av genomfört arbete. Först när eleven lär sig förstå hur lärandet går till kan han eller hon bidra till att driva sin egen utveckling framåt. De lärare som arbetar med de yngre barnen, årskurs 1-3, tycker också att det är svårt att på ett bra sätt beskriva och förklara, både målen i kursplanerna och hur bedömningen ska gå till. ”Barnen jämför sig ofta med den de tror är bäst” som en av lärarna säger, och sedan hjälper det inte hur många gånger man förklarar att han eller hon når upp till kunskapskraven även om de inte skriver lika bra eller räknar lika fort.

De lärare jag har intervjuat använder sig inte av egenutvärdering eller kamratutvärdering i någon större skala, bortsett från när eleverna ska fylla i sin IUP inför utvecklingssamtalen. Frågorna avser både elevens egen syn på lärandet och den sociala situationen, t.ex. om eleven trivs i skolan, äter skolmaten och har kamrater. Det avsnittet i IUP:n innehåller ofta gubbar med glada eller sura miner och så ska eleverna fylla i det som stämmer bäst. Mellan utvecklingssamtalen är det huvudsakligen läraren som sköter bedömningen, och i den mån eleverna är delaktiga i diskussionen handlar det ofta om den sociala utvecklingen.

En annan av de intervjuade nämner att alla föräldrar inte har så lätt för att ta till sig den text som finns i läroplaner och kursplaner och förstå hur det ligger till grund för vad barnet ska lära sig i skolan. Skolan har ändrats mycket sedan föräldern själv var elev och ibland finns en förväntan att saker och ting ska vara på samma sätt. Alla föräldrar är inte heller intresserade av att vara med och påverka utan tycker att det är skolans ansvar att se till att deras barn får en bra utbildning och blir ”godkänd”. Undervisning och bedömning lämnar man med varm hand över till läraren, som blir experten i sammanhanget och därmed den som står med hela ansvaret.

En lärare säger att det är svårt att få föräldrar och elever delaktiga i att upprätta en IUP när det är svårt att få dem att komma till skolan och utvecklingssamtalet över huvud taget.

Har skriftliga omdömen ändrat din syn på undervisning och bedömning? Om ja, i så fall hur?

Fem intervjuade lärare säger att införandet av skriftliga omdömen har gjort att bedömningen blivit en mer aktuell del i planering och genomförande av undervisningen. Man är mer medveten om att allt man gör ska utvärderas och ligga till grund för en bedömning av eleverna.

Förut tänkte man inte så mycket på vad som skulle bedömas när man planerade sin undervisning utan arbetade mer utefter erfarenhet och vana. Tre lärare säger att det har lett till att dokumentationen har ökat väsentligt i omfattning och därmed ökat arbetsbördan för dem. En av lärarna uppger att det inte har ändrat hennes syn på saker och ting, men väl skapat "en massa extra arbete".

En annan sak som kommer upp under intervjuerna är öppenheten som den digitala IUP:n har medfört. Ofta har ett helt arbetslag tillgång till elevernas skriftliga omdömen, särskilt om man undervisar enligt sina kompetenser, och det upplevs ibland pressande att kollegor kan se och bedöma det man skriver. Även rektor har insyn i de skriftliga omdömena, fast lärarna tror inte att deras chef sitter och nagelfar det som är skrivet, "det har hon inte tid med" är en av kommentarerna. Samma lärare säger att öppenhet och insyn ändå är en garanti för en mer rättvis bedömning. Det är svårare för lärare att skriva något negativt utan att kunna visa upp belägg för att det verkligen stämmer.

Även på den här frågan svarar flera lärare att man gradvis och successivt kommer att göra bedömningen till en naturlig del av det dagliga arbetet. Någon säger att man nog ska ha en dagbok eller liknande där man antecknar kort efter varje lektion och varje dag hur arbetet har framskridit och om det är något särskilt att tänka på inför bedömning och vidare arbete. "Kanske prata in på en bandspelare" säger hon, halvt på skämt, halvt på allvar. Här tar ett par lärare också upp vikten av att hitta sin egen metod för att använda bedömningen i vardagen, oavsett hur mycket scheman att kryssa i skolans arbetsgrupp skapar.

Medbedömning tas också upp av en lärare, som menar att det vore önskvärt att hitta tillfällen där man kan ta hjälp av varandra i olika bedömningssituationer, och inte bara som nu när de nationella proven ska rättas. "Om en kollega kommer in till mig och iakttar en laborationssituation tillsammans med mig", säger läraren, "så kan vi diskutera våra upplevelser efteråt och se om vi fick samma bild av elevernas förmågor. Vi skulle gemensamt kunna utvärdera situationen och förbättra möjligheterna för eleverna att bli korrekt bedömda. Sedan gör jag samma sak hos honom eller henne och så utvecklas vi tillsammans." Hon känner sig lite ensam just när det gäller att skapa bedömningssituationer och bedöma rätt förmågor i situationen.

Vilka fördelar finns med skriftliga omdömen och en digital IUP?

Den största fördelen med skriftliga omdömen är tydligheten, enligt de lärare jag har intervjuat. Att omdömen finns tillgängliga i digitalt format gör att lärare i alla skolår måste sträva efter att ha ett tydligt och klart språk som inte missuppfattas. En lärare tar upp att det borde i förlängningen leda till en mer likvärdig bedömning, då åsikter om elevernas personlighet och uppförande inte ska finnas med i ämnesomdömena, men det kräver också att läraren kan förhålla sig objektiv och bara bedöma kunskapsutvecklingen. Hon tillade själv att det är svårt att lägga det andra åt sidan, man måste hela tiden tänka på det.

En annan fördel finns vid byte av lärare. Överlämnande lärare har redan beskrivit elevernas styrkor och svagheter och var i utvecklingen de befinner sig. Mottagande lärare har möjlighet att i lugn och ro sätta sig in i elevernas tidigare IUP och det behöver inte gå någon tid förlorad när man ska lära känna en hel klass av nya elever. Även då lärare hastigt slutar, p.g.a. sjukdom eller byte av arbete så finns dokumentationen tillgänglig och underlättar för den som ska ta över undervisningen.

Om dokumentation och bedömning fungerar tillfredsställande borde det leda till att elever i framtiden gör mindre arbete "i onödan", säger en av de intervjuade. Har en elevs uppnådda förmåga dokumenterats tydligt och klart så behöver den inte visa sina kunskaper om och om

igen, utan kan stimuleras att arbeta vidare mot högre mål. Det skulle också kunna leda till att eleverna själva känner mer ansvar för bedömning och inläring då de ser att det utvecklar dem. Få saker är så dåliga för motivationen som känslan hos en elev att han eller hon gör om samma saker flera gånger. Tyvärr är det vanligt, ”och jag säger det ibland själv”, som hon säger, att man svarar en elev som säger att de redan kan med en motkommentar att ”då kommer det ju att gå lätt och snabbt för dig” istället för att se till att eleven utvecklas vidare. De ”duktiga” elevernas behov är ibland svårare att tillfredsställa än de svagares.

När man som enskild lärare måste planera sitt arbete utifrån att lärandesituationer ska vara bedömningsbara kräver det att man verkligen sätter sig in i läroplan och kursplaner och en av de lärare som har arbetat längst säger att det är en fördel. I och med att man som lärare måste kunna presentera dokumentation som stödjer åsikterna om eleven, så har man automatiskt mer kontroll, både över kursplanens mål och också över elevernas prestationer. ”Man tvingas till det”, säger hon, men tillägger igen att det är bra. ”Det är lättare för mig att skriva omdömen och veta att de verkligen är baserade på rätt saker.” Tidigare funderade hon mer på om hennes åsikter om eleverna var korrekta eller om hon hade missuppfattat dem.

Även här kommer frågan om medbedömning upp, och det är något som den lärare som arbetat längst ser positivt på. ”Det är bra om vi hjälper varandra”, säger hon, ”och jag har jobbat så länge att jag inte är så känslig för kritik.”

Vilka nackdelar ser du i ditt arbete med skriftliga omdömen och digital IUP?

Alla lärare är här överens om att den största nackdelen är tidsåtgången. ”Man skulle behöva en sekreterare”, säger en av dem, ”som skriver rent slarviga anteckningar och följer upp att allt blir gjort”. De intervjuade är också samstämmiga i sin beskrivning av en väldigt arbetsintensiv period, veckorna innan utvecklingssamtalen sitter man och skriver helger, kvällar och nätter för att bli färdig. Förutom att det upplevs jobbigt så tycker också flera av lärarna att det tar tid från planering av undervisningen. Två har löst det genom att ha olika typer av projekt som inte kräver så mycket av lärarplanering under de veckorna som är mest intensiva. Ett sådant exempel är att man låter eleverna ta ansvar för planering och genomförande av lektionerna i idrott, ett annat är att man har ”läsveckor” i svenska och då nästan enbart ägnar sig åt att läsa skönlitteratur. Tre av de fyra lärare som under det senaste året genomfört nationella prov har fått en eller två dagar ”ledigt” från ordinarie undervisning för att rätta och bedöma dessa.

Något som en lärare framför allt upplever tar mycket tid är när man även ska skriva sociala omdömen, något som man inte är ålagda att göra av Skolverket, men som många skolor ändå väljer att ha med i sina skriftliga omdömen. Här gäller det verkligen att ”noga överväga sitt ordval” då det ofta är känsligt med ett socialt avvikande beteende. Föräldrar och elever går lätt i försvar och kan hävda t.ex. att barnet är utsatt och därför slåss eller retas. En stor del av samtalet kommer då att handla om den sociala miljön och inte kunskapsutvecklingen.

En annan nackdel som ett par av lärarna tar upp är att man riskerar att sortera in elever i fack alltför tidigt, särskilt i och med att de skriftliga omdömena som skrivs finns kvar på internet. Nya lärare kan färgas av tidigare omdömen om eleverna som kanske inte längre är aktuella. Även om man inte ska jämföra elever med varandra har man ändå någon sorts inre bild av hur en sjuåring eller tioåring ska bete sig, grundat på erfarenhet, säger en lärare, men bara för att ett barn är sent utvecklat i första klass behöver det inte betyda att han eller hon inte kan nå kunskapskraven i årskurs sex.

Tillgängligheten och offentligheten kan också göra att man som lärare känner press att vara positiv fastän man egentligen inte är det. Särskilt den lärare som arbetar på friskola säger att elevernas resultat automatiskt blir ett kvitto på hur hon som lärare, och indirekt också hela skolan, har lyckats med sitt arbete. Hon tycker att hon känner press på sig att snarare ”fria än fälla”, för skolans ryktes skull, men tillägger också att det förmodligen är värre för de lärare som ska sätta betyg.

3. Slutsatser

3.1 Diskussion kring undersökningen

Jag upplever att de lärare som jag intervjuat i stort är positiva till skriftliga omdömen och IUP, och är av den uppfattningen att det kan bidra till elevernas utveckling och lärande. Detta stämmer överens med det resultat som Jenny Östlund kommit fram till i sitt examensarbete. (Östlund 2011) Problemet förefaller vara att man inte har hittat rutiner och system för att göra det till en del som smidigt ingår i det dagliga arbetet. Man upplever direktiven från Skolverket som ottydliga och hade uppskattat att i klartext få reda på vad omdömena ska innehålla, istället för att arbeta fram modeller och matriser på den egna skolan. ”Bedömning är oerhört komplex och är en ansvarsfull uppgift” (Lindström, Lindberg, Pettersson 2011: 39) Vid sidan av sina arbetsuppgifter ska man själv eller i bästa fall tillsammans med arbetslaget arbeta fram hur bedömningen ska gå till. Även i Jenny Östlunds undersökning visar det sig att de intervjuade lärarna önskat sig mer direktiv från Skolverket (Östlund 2011) och även ett mer tydligt ledarskap från rektor. Liknande resultat redovisar också Virginia Mari och Jenni Larsson i sin undersökning, de intervjuade lärarna känner sig osäkra på hur omdömena ska utformas, men tror att de kommer att bli en god hjälp senare för att se till att eleverna når målen. (Mari, Larsson 2011)

Inställningen till skriftliga omdömen och IUP skiljer sig inte nämnvärt åt beroende på hur länge man har arbetat som lärare eller vilket digitalt verktyg man använder på egna skolan. Även de digitala verktygen verkar dock vara föremål för ständig bearbetning och utveckling, precis som omdömenas struktur och format, och det kan nog upplevas stressande av lärare.

Fortbildningen för lärare har i de flesta fall varit otillräcklig, och verkar många gånger ha fungerat som en ”kick-off” för skolans personal. På en studiedag har man bjudit in en extern föreläsare, en expert, som har redovisat sina tankar, och sedan har man gått hem och arbetat på som vanligt. Flera lärare upplever sig inte ha kunskaperna att utforma omdömen på egen hand och har aktivt fått söka sin egen kunskap genom att läsa litteratur och artiklar. De upplever också att rektor inte tagit det övergripande ansvar som han eller hon har, utan lämnat över utformning av omdömen och IUP till arbetslagen och lärarna. Min upplevelse är att lärare känner osäkerhet och otillräcklighet inför att sitta och utforma något som kommer att påverka enskilda elever under lång tid framöver.

Jag tycker att det är positivt att alla de intervjuade lärarna upplever att elever och föräldrar har blivit mer delaktiga efter hand som de blivit vana vid den digitala IUP:n. Genom att läraren har talat om hur undervisning och bedömning av kunskapskraven kommer att gå till kan elever och föräldrar bli än mer delaktiga. Skolverket skriver i sina allmänna råd att ”Elevens och vårdnadshavarens aktiva deltagande i den fortsatta planeringen av elevens kunskapsutveckling förutsätter att läraren informerat om hur undervisningen utgår från läroplanens krav.” (Skolverket 2012: 13) Detta förutsätter givetvis att elever och föräldrar känner till kunskapskrav för det aktuella ämnet och arbetsområdet i förväg, något som jag tror underlättas av en flitigt använd och lättmanövrerad digital plattform. För att fortsätta öka vårdnadshavares delaktighet tycker jag att det är viktigt att visa att det inte behöver vara så krångligt att ta del av läroplanen. En LPP kan vara en god hjälp, då den ofta har konkretiserade mål på ett mindre byråkra-

tiskt språk. Enligt Skolverket bör också lärare ”gällande den skriftliga individuella utvecklingsplanen

- Utforma den så att den stärker elevens och vårdnadshavarens delaktighet i den individuella planeringen och ger eleven ökade möjligheter att ta ansvar för sin utbildning” (Skolverket 2012: 12)

Flera av de lärare som arbetar med de yngre eleverna tycker att det är svårt att göra dem medvetna om sitt lärande och också att förklara hur bedömningen kommer att gå till och vad som ska bedömas. ”Dagens målrelaterade bedömningssystem kräver dessutom att läraren diskuterar grunderna för sin bedömning med sina elever. Eftersom elevers prestationer jämförs med kunskapskraven och inte med varandra, måste dessa krav tydliggöras för eleven” skriver Lisa Björklund Boistrup, universitetsadjunkt. (Lindström, Lindberg, Pettersson 2011: 110) Det ställer stora krav på läraren att planera in och förklara bedömningssituationen på ett lättförståeligt sätt. Enligt Skolverket finns en ”möjlighet för eleven att utveckla eget ansvar för sitt lärande bygger på att eleven själv bedömer sina resultat bland annat genom självvärderingar och olika typer av dokumentation” (Skolverket 2012: 13). Eleven kan då jämföra det som den har presterat med sina egna tidigare prestationer. Jag tror att man måste föra diskussioner med eleverna, både enskilt och i grupp, för att få dem att inse att de bara ska jämföra med sig själva och de kunskapskrav som finns i kursplanerna.

När det gäller fördelarna och nackdelarna med skriftliga omdömen kom svaren jag fick inte som någon större överraskning. Tidsaspekten diskuterades jämt och ständigt när jag arbetade som obehörig lärare, och det verkar inte ha ändrat sig nämnvärt. Även hos de lärare som Jenny Östlund intervjuat finns en uppfattning att tiden till att arbeta med omdömen inte räcker. (Östlund 2011) En del av det problemet tror jag är löst om man som lärare skriver i omdömena under hela året och efter varje avslutat arbetsområde, och det skulle också leda till att elevernas utvecklingsplaner blir mer levande dokument, och ”revideras när det behövs med hänsyn till elevens skolsituation och studieresultat”. (Skolverket 2008: 6)

”Enligt 10 kap. 13 § skollagen ska läraren vid utvecklingssamtalet i en skriftlig individuell utvecklingsplan

1. ge omdömen om elevens kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven i de ämnen som eleven får undervisning i, och

2. sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen.” (Skolverket 2012: 11)

Detta kan jag inte tolka på annat sätt än elevernas utveckling ska dokumenteras i alla ämnen som eleven får undervisning i, och jag tycker att det är värt att uppmärksamma att flera av lärarna jag har intervjuat inte verkar tycka att alla ämnen är viktiga. Svenska och matematik förefaller ha en särställning hos lärare, kanske för att de tillsammans med engelskan tidigare utgjorde de tre ämnen som eleven var tvungen att vara godkänd i för att kunna bli antagen vid gymnasieskolans nationella program. Jag funderar också på om lärares intresse för och kunskaper i ämnet bidrar till ett mer välskrivet omdöme. I Skolverkets allmänna råd står också att ”Omdömena innebär en beskrivning av elevens kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven i alla de ämnen som eleven får undervisning i den aktuella terminen.” (Skolverket 2012: 17) Det kräver att en lärare i de lägre åldrarna är insatta i läroplanens och kursplanernas mål och intentioner i alla ämnen, en ganska så omfattande uppgift.

Det är glädjande att lärare tror att skriftliga omdömen tillsammans med en tydligare läroplan i förlängningen kommer att leda till en mer likvärdig undervisning och bedömning och mindre subjektivt tyckande från lärarhåll. ”En ökad precisering av mål och krav i styrdokumentet bedöms kunna ge en ökad likvärdighet i bedömningen av elevers kunskaper och graden av måluppfyllelse.” (Lundahl 2011: 34) Då borde också problemen som läraren anställd på friskolan beskriver kunna minska i omfattning, nämligen att skolans ekonomiska förutsättningar är beroende av resultaten och att man därför inte är helt sanningsenlig i sina omdömen. Lundahl skriver vidare att ”skolans bedömningar får långt vidare konsekvenser än tidigare. De bedömningar lärare gör av elever utgör skolans resultat och är därmed också bedömningar av lärarnas arbete.” (Lundahl 2011: 15) Finns det på sina håll en kultur att skriva omdömen i mer positiva ordalag än vad som överensstämmer med elevernas prestationer är det ett hot mot både likvärdigheten och rättssäkerheten.

Både fördelar och nackdelar med att omdömena ”följer med” eleven tas upp av de lärare som jag har intervjuat. Den stora fördelen är att en ny lärare i en klass slipper börja om från noll då det kan ta ett tag att lära känna alla elever i en ny grupp. Genom att läraren får tillgång till tidigare omdömen och IUP: er kan undervisningen direkt planeras efter den nya gruppens förutsättningar och förkunskaper. Nackdelen kan vara att elever riskerar att sorteras in i fack och stämplas på grund av tidigare lärares kommentarer. Lärarna jag intervjuat tycks ändå anse att fördelarna överväger, men det är uppenbarligen viktigt med ett tillåtande klimat i arbetslaget, då man verkar uppleva obehag av att kollegor läser de omdömen man skrivit.

Flera lärare som jag har intervjuat vill ändå ha mer utbyte med kollegor vid själva bedömningssituationen, både som stöd och hjälp för att kunna göra en rättvis bedömning, men också för att utvärdera situationen som sådan. Eftersom läraren är ansvarig för att se till att eleverna får tillfällen att visa sina kunskaper kan många olika typer av situationer behövas. ”Vi kan aldrig säga om någon att den inte kan, vi kan bara säga att den inte visat en viss kunskap” skriver Astrid Pettersson (Pettersson 2010: 15). Min reflektion kring detta är att många skriftliga omdömen då kanske skulle utformas annorlunda. ”Du har inte visat att du har förmågan att...” låter som en bra mening.

Lärarna jag har intervjuat är medvetna om att inte kommentarer om elevernas personlighet ska ingå i omdömena, och de försöker tänka på det. Jag antar att det betyder att den typen av karaktärsvärderingar kommer med i de skriftliga ämnesomdömena, men jag håller inte med Ann S. Pihlgren som skriver att ”lärare tycks motvilliga att bedöma elevers kunskaper över huvud taget”. (Lindström, Lindberg, Pettersson (red) 2011: 104) Min uppfattning är att lärare vill bedöma kunskaper men ibland känner sig osäkra på vad som ska ingå och hur de ska skriva. Det kan säkerligen också vara enklare att tala om att en elev måste läsa på sina läxor mer än att den har problem med att nå kunskapskraven i ett ämne.

Arbetet med IUP och skriftliga omdömen är idag i stort sett koncentrerade till perioden runt utvecklingssamtalen. De lärare jag har intervjuat är medvetna om att det inte ”ska” vara så, men har ännu inte hittat former för att göra det till en del av det dagliga arbetet. Alla lärare jag har pratat med har också utvecklingssamtalen samlade under några få veckor i slutet av vårterminen och höstterminen. Några av lärarna tittar då och då i elevernas IUP mellan samtalsperioderna, men de skriftliga omdömena används inte som ett underlag för lärarnas fortsatta planering. Mitt intryck är att bedömning och utvärdering sker kontinuerligt av lärarna jag har intervjuat, men det dokumenteras inte i elevernas IUP. Eleverna uppmuntras inte heller att aktivt använda sig av sin IUP för att se om de har nått upp till sina individuella mål.

Några av lärarna läser inte alls i elevernas IUP mellan samtalen och uppger inte heller att de läser igenom det som skrevs innan förra samtalet. Skriftliga omdömen och IUP fungerar en-

bart som ett dokumentationsverktyg för dem i nuläget. Det finns en vilja att utveckla arbetet, men en osäkerhet kring hur de ska gå till väga.

3.2 Metodutvärdering

Jag tycker att det fungerade bra att göra intervjuer, men nästa gång kommer jag nog att använda någon typ av ljudupptagare och så anteckna samtidigt. Framför allt är det svårt att använda sig av citat när man bara har antecknat, det är svårt att veta om man har skrivit rätt. Jag har därför valt att återkomma till de intervjuade via epost vid ett par tillfällen och frågat om jag fick citera dem enligt det jag hade skrivit ner.

Sex lärare är inte någon representativ grupp, och resultaten kan därför inte betraktas som generella och representativa för alla grundskollärare i västra Sverige. Jag har hela tiden tänkt på det och hänvisar också i texten till ”de lärare som jag intervjuat” istället för bara lärare. Stukát (Stukát 2011: 71f) hänvisar till Göransson och Nilholm i detta avseende, som skriver att ett mindre urval ofta får representera en större grupp utan att det finns belägg för detta. Därför har min avsikt varit att vara noga med språket.

3.3 Vidare forskning

Jag skulle tycka att det vore intressant att studera likvärdigheten hos de omdömen som skrivs i Sverige idag. Hur framstår de för en utomstående bedömare, och värderas samma kunskaper på samma sätt i olika skolor? Detta gäller inte minst de skolor som har en fristående huvudman, och som är beroende av ett gott rykte för att dra till sig en tillräckligt stor grupp intresserade elever. Enligt många har den svenska skolan blivit mer segregerad efter kommunaliseringen, och skulle klara direktiv när det gäller utformningen av skriftliga omdömen kunna bidra till att jämna ut skillnader och fördela resurser.

En annan sak som skulle vara intressant att se är om ämneskunskaperna hos undervisande lärare påverkar hur omdömet skrivs. Idag undervisar många lärare i ämnen som de inte är behöriga i, inte har akademiska poäng i och kanske inte heller är intresserade av. ”Synen på kunskap, lärande och ämnet är central för bedömning. Vilken syn på ämnet har jag som lärare? Vad anser jag är viktigt att kunna? Vilken grund har jag för att jag anser det?” (Pettersson 2010: 10) Under de år jag har arbetat i skolan tycker jag mig ha sett, hos kollegor och hos mig själv, ett ökat engagemang och ett bättre resultat i de ämnen som har ingått i större grad i utbildningen. (Jag hade själv inte lärarbehörighet när jag undervisade, men 60 högskolepoäng i engelska som ämne.) Därför tycker jag att det är synd att man inte i högre grad lät lärare även i de lägre åldrarna undervisa i de ämnen de utbildats i. Självklart kan man inte ha ett ämneslärarsystem i årskurs ett, men två lärare skulle mycket väl kunna dela på två klasser utifrån sina behörigheter. Den nya lärarutbildningen är återigen anpassat för klasslärarsystemet, med bredare men mindre djupa ämneskunskaper.

Intressant är också frågan om det är rätt saker som bedöms i de olika ämnena. Astrid Pettersson tar upp vikten av att eleverna får visa sina kunskaper på många olika sätt (Pettersson 2010) och i sin bok ”Bedömning för lärande” redogör Christian Lundahl för undersökningar som visar att det både i Sverige och internationellt finns stora brister i bedömningsunderlaget. (Lundahl 2011) Han skriver bl.a. ”I runt 30 % av de skolor som skolinspektionen regelbundet besökt var inte styrdokumentet styrande för undervisningen.” (Lundahl 2011: 72) Denna fråga är också intressant med tanke på att Skolverket i mars 2010 uppgav att runt 40 % av

omdömena man granskat innehöll kommentarer om elevers personlighet och karaktär. Jag funderar på om också detta kan ha ett samband med hur säker läraren är på ämnesinnehållet.

Alla forskare som jag har läst litteratur av i samband med skrivandet av den här uppsatsen framhåller att det framför allt är den formativa bedömningen som utvecklar lärandet, och det känns angeläget att den inte tappas bort (i den mån den alls funnits) när betyg ska sättas i lägre åldrar. Från och med höstterminen 2012 får samtliga elever betyg i alla ämnen i årskurs sex. Enligt Christian Lundahl visar undersökningar att inlämnade uppgifter som bedöms med kommentarer uppfattas mer positivt och som ett stöd för fortsatt lärande av eleverna (*Lundahl 2011*) medan en betygsatt uppgift uppfattas betydligt mer negativt. Allra mest negativt tyckte man att kombinationen betyg och kommentarer var, och det skulle enligt Lundahl kunna bero på att eleverna vid ett sådant tillfälle fokuserar på betyget och ägnar mindre uppmärksamhet åt kommentaren, som var skriven på ett mer framåtsyftande sätt. (*Lundahl 2011*) De omdömen som skrivs i den individuella utvecklingsplanen är inte samma sak som betyg, enligt Skolverket, även om de kan vara likartade. (*Skolverket 2012*) Betyg kan alltså inte ersätta det skriftliga omdömet, antagligen med tanke på att ett betyg i sig endast är en summativ bedömning, d.v.s. talar om vilka resultat som eleven redan uppnått. Här vore intressant att studera på vilket sätt betyg och bedömning relaterar till varandra och hur lärare resonerar.

Forskningen måste följa upp hur bedömningen görs i skolan för att säkerställa elevernas utveckling och en likvärdighet i den svenska skolan.

4. Källförteckning

- Andersson, Håkan (2010): Skriftliga omdömen – klara besked? Pedagogiska rapporter från Pedagogiska institutionen Umeå universitet 2010, Nr 81
www.senrp.se/sb/d/150/url/.../target/pdf2350.pdf%3Fk%3D2350 Hämtad 2012-04-12
- Ljung, Johan (2011): Skriftliga omdömen Att genomföra förändringsarbete inom skolan, Göteborgs Universitet 2011 <http://gupea.ub.gu.se/handle/2077/28781> Hämtad 2012-04-12
- Lundahl, Christian (2011): *Bedömning för lärande* Stockholm: Norstedts
- Mari, Virginia och Larsson, Jenni (2011): Lärares uppfattningar om skriftliga omdömen. En intervjustudie om bedömningens didaktiska betydelse. Uppsala universitet, rapport 2011vt4803 <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:422300> Hämtad 2012-05-12
- Pettersson, Astrid: Bedömning – varför, vad och varthän?; i Lindström, Lars; Lindberg, Viveca; Pettersson, Astrid (red) (2011): *Pedagogisk bedömning. Att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap*. Stockholm: Stockholms universitets förlag
- Pettersson, Astrid (2010): Bedömning för lärande – en grund för ökat kunnande. Rapport 331:3 Januari 2010. Stockholm: Stiftelsen SAF i samarbete med Lärarförbundet
- Skolverket 2011: Kunskapsbedömning i skolan www.skolverket.se/publikationer?id=2660
Hämtad 2012-04-10
- Skolverket 2008: Allmänna råd för den individuella utvecklingsplanen med skriftliga omdömen www.skolverket.se/publikationer?id=2114 Hämtad 2012-04-10
- Skolverket 2007: Hur används individuella utvecklingsplaner?
www.skolverket.se/publikationer?id=1723 Hämtad 2012-04-10
- Skolverket 2009: Att skriva skriftliga omdömen www.skolverket.se/publikationer?id=2259
Hämtad 2012-04-10
- Skolverket 2010: Pressmeddelande: Stora brister i skriftliga omdömen
http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/arkiv_pressmeddelanden/2010/stora-brister-i-skriftliga-omdomen-1.97494 Hämtad 2012-04-16
- Skolverket 2012: Allmänna råd: utvecklingssamtalet och den skriftliga utvecklingsplanen
www.skolverket.se/publikationer?id=2811 Hämtad 2012-05-01
- Stukát, Staffan (2011): *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur
- Trost, Jan (2010): *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Östlund, Jenny (2011): Lärares upplevelser att arbeta med skriftliga omdömen. Kvalitativa intervjuer med fyra lärare. Karlstads universitet. <http://kau.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:486492> Hämtad 2012-05-13

Bilaga: Intervjufrågor

Hur länge har du arbetat som lärare?

Har din skola någon typ av digital plattform för IUP och skriftliga omdömen?

Har du fått någon utbildning i hur de skriftliga omdömena ska skrivas?

Hur använder du dig av de skriftliga omdömen du skriver? Ligger de till grund för din kommande planering?

Använder du någon typ av mallar?

Hur är elever och föräldrar delaktiga i upprättandet av IUP?

Leder de skriftliga omdömena till en diskussion om elevens fortsatta utveckling på utvecklingssamtalet?

Har skriftliga omdömen ändrat din syn på undervisning och bedömning? Om ja, i så fall hur?

Vilka fördelar finns med skriftliga omdömen och en digital IUP?

Vilka nackdelar ser du i ditt arbete med skriftliga omdömen och digital IUP?

